

KATOLIKUS PAPOK ÉS PROTESTÁNS LELKÉSZEK A KASSAI CS. KIR. HADBÍRÓSÁG ELŐTT 1849 ÉS 1854 KÖZÖTT

Bevezetés

A megtorlás körébe vonandó személyekről kezdetben a császári kormánynak nem voltak kialakult nézetei. A magyar konzervatívok (például gróf Dessewffy Emil) által készített előzetes listák főként a politikai elitet fenyegették halállal. Jogi szempontból tekintve a kérdést, az 1848. október 3-ai manifesztum – amely feloszlatta az országgyűlést és Josip Jellačić altábornagyot Magyarország teljhatalmú katonai parancsnokává nevezte ki – volt az a fordulópont (pontosabban a manifesztum kihirdetése, majd elutasítása), amelytől kezdve a császári hatóságok Magyarországot lázadónak tekintették. 1848–1849 folyamán Windisch-Grätz több kiáltványában is fenyegette a magyar kormány támogatóit, azokat, akik a felkelésben részt vettek, illetve azt támogatták, sőt még azokat is, akik forradalmi kiáltványokat tartottak maguknál. Ez a rendelet-özön azonban inkább a gyengeség, semmint az erő jele volt.¹

A tömeges orosz beavatkozást, illetve a cs. kir. csapatok ismételt támadását követően dolgozták ki a megtorlás egységes alapelveit. Ennek során a szövetséges hadseregek mellé kirendelt királyi biztosok feladatává tették a fegyverek és a lázadó egyének begyűjtését. Az osztrák kormány Alexander Bach ideiglenes belügyminiszter előterjesztésére 1849. május 14-én tárgyalta meg a szabadságharcban részt vett személyekkel szembeni eljárást. Bach az erről szóló minisztertanácsi határozatot június 28-án terjesztette a császár elé, aki jóváhagyta a javaslatot. Maga a kiáltvány július 1-jén Győrben Haynau aláírásával jelent meg. Elrendelte sommásan ítélező haditörvényszékek felállítását, amelyek joghatósága katonákra és polgári személyekre egyaránt kiterjedt. A kiáltvány 3. pontja az eljárás alá vonandók körét olyan tágra szabta, hogy mindenki büntethetővé vált, kivéve azokat, akik támogatták a császári-cári szövetségeseket, illetve akik teljes mértékben passzivitásba vonultak. Július 2-án Haynau részletesen szabályozta a felállítandó haditörvényszékek működését.²

Ezek megszervezésére az ország meghódításával egy időben került sor. 1849. július 10-én Pozsonyban, augusztus 4-én Pesten, majd Aradon, Kassán, Kolozsváron, Nagyváradon, Temesváron, Pécsen és Nagyszebenben. A haditörvényszékek, amelyek 1854-ig működtek, katonai és politikai ügyekben ítéleztek. Az aradi haditörvényszék főként katonák, a pesti elsősorban politikusok, illetve civilek ügyeit tárgyalta. Érvényesült bizonyos területi megoszlás is: a temesvári hadbíróóság főként bánsági, a kassai pedig Felső-Magyarország keleti vármegyéiben lezajlott ügyeket tárgyalta. Az aradi kivételével vala-

¹ Hermann 1999. 15–28. o.

² Hermann 2016. 11–63. o.

mennyi tárgyalt kisebb súlyú ügyeket is (forradalmi dalok éneklése, a hatóságok szidalmazása, fegyverrejtegetés stb.).³

Az osztrák politikusok családottan érzékelték, hogy még a legtöbb szállal az udvarhoz kötődő katolikus egyház papjai is tömegesen vettek részt a magyar szabadságharcban. Ennek megfelelően egyházi vonatkozásban elsősorban a katolikus papság forradalmi elemektől történő megtisztítását szorgalmazták. Ennek az elégedetlenségnek a legismertebb megnyilvánulása az 1849. július 3-ai osztrák minisztertanács, ahol Alexander Bach ideiglenes belügyminiszter elítélte azokat a papokat, akik részt vettek a szabadságharcban.⁴ Kevésbé ismert, hogy az egyházi kérdésekben komoly tekintélynek örvendő Bach a magyarországi egyháziakkal kapcsolatos lesújtó véleményét Palugyay Imre nyitrai püspök 1849. július 25-én javasolt kitüntetéseként is megismételte.⁵

Haynau kiáltványából az egyháziak ellen lefolytatott vizsgálatok vonatkozásában az alábbi részeket kell kiemelnünk. Rögtönítélő eljárásnak kellett alávetni azt, aki „a népet lázadásra csábítja”, „a pártütő kormánytól vagy az általa kinevezett biztosoktól még parancsot elfogad, vagy annak engedelmeskedik”, „a hozzája bocsátott proklamációit vagy egyéb rendelkezéseit a cs. kir. polgári és katonai hatóságoknak, melyeket közhírré tenni hivatalos állásánál fogva köteles, kihirdetni elmulasztja, vagy azokat elsikasztja”, „a népfelkelést a cs. kir. ausztriai vagy cs. orosz seregek ellen felhívja, rendezi, vagy vezérli”.⁶

Külön kitért a kiáltvány arra, hogy eljárást kell kezdeményezni mindazok ellen, akik a császári kormányhoz hű személyek elítélésében, megbüntetésében, illetve az ilyen jellegű jogi eljáráshoz kapcsolódó cselekményekben (például vagyonelkobzásban) vettek részt. A rendkívüli haditörvényszékeket Haynau arra utasította, hogy több „büntett” fennforgása esetén a főbüntett kivizsgálására szorítkozzanak. A bíróságok a lelkészek esetében elsősorban a felségsértő beszédek, illetve cselekmények után kutattak, amelyek halálbüntetést vontak maguk után. Haynau jogérzékét jellemzi az a kitétel, miszerint a papság kilátásba helyezett támogatását a felkelés gyors elnyomásától tette függővé. A tábor-szernagy több ízben, így 1849. július 28-án megfogalmazta a magyarországi lelkészekkel kapcsolatos elvárásait: „Minden vallásfelekezet lelkészeitől megvárom, hogy községeikre békítő irányban kezdjenek hatni, s óvakodjanak mindentől, ami a pártütőknek kedvezhetne. Őket teszem tehát mindenekfelett felelősekké a csend és a rendért az országban és számot tartok igyekezetükre, visszaterelni községeiket a törvényes fejedelmük iránti engedelmességre és hívségre, a törvények tiszteletére s a véres lázadástól méltó irtózatra.”⁷

A manifesztumokból az elrettentés szándékán túlmenően jól érzékelhető az a jozefinista egyházpolitikában gyökerező meggyőződés, hogy a lelkészek feladata elsősorban az állam érdekeinek szolgálata és előmozdítása. Paradox módon a magyar kormány is – alapvetően praktikus okoknál fogva – az egyházak társadalmi, mozgósító erejét igyekezett kihasználni, és ennek érdekében az egyházi vezetésre nyomást is gyakorolt. Az egyhá-

³ Hermann 1999. 26–27. o.

⁴ Andics 1965. III. 330–331. o.

⁵ ÖStA HHSStA Kabinetsarchiv, Kabinetskanzlei, Ministerrat-Vorträge 1849:2481.

⁶ Gyűjteménye 1849. I. füzet 94., 96–98. o.

⁷ Hermann 1932. 17. o.

ziak ilyen módon a szabadságharc alatt két tűz közé szorultak, és többnyire kivívták valamelyik harcoló fél nemtetszését.⁸

Ebben a helyzetben a püspökök elveszthették javadalmukat, a hierarchia alacsonyabb szintjén állók viszont – cselekedeteik függvényében – súlyosabb büntetéseket is elszenvédhettek. Popovics Bazil görög katolikus munkácsi püspök ellen Pesten folytatták le az eljárást. Noha súlyos vádpontok merültek fel (egyetértett a forradalmi kormánnyal, illegálisan toborzott honvédeket, részt vett a függetlenségi nyilatkozat kihirdetésén stb.) és az ungvári izraelita hitközséggel szemben három kanonok is ellene tanúskodott, az uralkodó 1850. szeptember 7-én kelt rendelete értelmében megszüntették ellene az eljárást és „visszahelyezték” püspöki székébe. Egy katolikus és két evangélikus püspök ellen viszont a kassai cs. kir. hadbírótság folytatta le a vizsgálatot.⁹

Püspökök elleni hadbírósnági vizsgálatok

A magyar kormány javaslatára V. Ferdinánd 1848. június 25-én új ordináriusokat nevezett ki több egyházmegye élére. Két érseket (Hám János szatmári püspököt esztergomi, Lonovics József csanádi püspököt egri érsekké) és három püspököt (Karnér Antal győri kanonokot – a helytartótanács korábbi egyházügyi referensét – székesfehérvári, Jekelfalusy Vince esztergomi kanonokot – korábbi helytartótanácsi tanácsost – szepesi, és Horváth Mihály hatvani prépostot, történetírót csanádi püspökké) neveztek ki, ugyanakkor a váci és a győri, továbbá a megürülő szatmári püspökség betöltetlen maradt.¹⁰

1849. július 3-án Alexander Bach ideiglenes belügyminiszter előterjesztést tett Hám János, Lonovics József, Horváth Mihály és Jekelfalusy Vince ügyében. Horváthot és Jekelfalusyt Kossuth bizalmasának és követőjének tartotta az előterjesztő, mind a négyüket hibáztatta az 1848-ban a feloszlott országgyűlésen való részvétel, az 1848. október 25-i pásztorlevél, továbbá az uralkodóhoz intézett memorandum miatt. Az érintett érsekségeket és püspökségeket ezért a minisztertanács megüresedettnek nyilvánította, annál is inkább, mert a pápa még nem prekonizálta az ordináriusokat. Hám ügyét azonban elválasztották a másik három személytől, akiket hadbírótság elé akartak állítani.¹¹ Michele Viale-Prelà bécsi nuncius Jekelfalusyt „mint forradalmárt” nagyon gyanúsnak tartotta. Jó ötletnek vélte visszahívását, mert olyan embernek ismerte, aki szereti a látszatot és akinek egyházmegyéje bevétele sohasem lehetett volna elég arra, hogy igényeit kielégítse.¹²

Jekelfalusy (Jekelfalussy) Vince 1802. május 2-án született a Borsod megyei Mucsonyban. Jogi és teológiai tanulmányait követően 1827. augusztus 21-én szentelték pappá. Az 1840-es évek első felében pozsonyi majd esztergomi kanonok, 1846-tól pedig a helytartótanács tanácsosa és almissi címzetes püspök, végül 1848. június 25-én az uralkodó szepesi megyéspüspökké nevezte ki.¹³ A legaprólékosabb vizsgálatnak öt vetették

⁸ Hermann 1973. 427. o.

⁹ HL Abszolutizmus-kori iratok, Pesti cs. kir. hadbírótság, 1850-4/41. 56-61. fol.

¹⁰ Hermann 1973. 423. o.

¹¹ ÖStA HHStA Kabinetkazlei, Vorträge MR 1849:2220. Az előterjesztés és az uralkodó jóváhagyását a cím nélkül közli: Andics 1965. III. 330–333. o.; Az előterjesztést kivonatossan ismertette Mészleányi 1970. 251. o. és Adriányi 2009. 18. o.

¹² Heindl 1972. 400–432. o.

¹³ Lex. kat. k. osobností 2000. 608. o.

alá Kassán, hiszen ügyének országos jelentőséget tulajdonítottak. Miután az uralkodó a szepesi püspökséget 1849. július 10-én megürültnek nyilvánította, Jekelfalusy 1849. szeptember 1-jén Galicián keresztül Bécsbe utazott, hogy igazolja magát a császári hatóságok előtt. Targyalt Scitovszky János esztergomi érsekkel és Viale-Prelà nunciussal is. Ezt követően a császári hatóságok letartóztatták, majd Pozsonyon és Pesten keresztül végül Kassára hurcolták. Haynau – a kassai hadbíróság nem kis meglepetésére – ugyanis úgy döntött, hogy ügyét nem Pesten, hanem Kassán kell kivizsgálni. 1849. december 11-én Jekelfalusy írásban benyújtotta igazolását, amelyhez csatolta Biaczovszky Domokos szepesi nagyprépost, káptalani helynök és Szirmay Sándor gróf kerületi főbiztos igazolását. Ezt követően kérte szabadlábra helyezését is, így a börtön helyett Kassán internálták.¹⁴ Hermann Egyed szerint ezt követően Haynau bukásáig (1850. július 8.) nem történt semmi érdemleges az ügyben, forrásaink azonban mást bizonyítanak.¹⁵

1850 februárjában a hadbíróóság megkapta a rendkívüli császárpárti Kray Miksa levelét, aki Jekelfalusy közvetlen munkatársa, birtokainak igazgatója volt. Szintén a püspök mellett emelt szót öt szepesi egyházmegyés plébános is. Megérkezett a hadbíróóságra a püspöktől rekvirált javak jegyzéke is. Áprilisban a kassai kerület főbiztossága több terhelő iratot is megküldött a hadbíróóságnak: az 1848. október 28-án kelt püspöki felirat másolatát, a szepesi konzisztórium 1849. május 25-ei jegyzőkönyvének kivonatát, amely üdvözölte a függetlenségi nyilatkozatot, továbbá Jekelfalusynak Fogarassy főszolgabíróhoz intézett, 1849. június 21-én kelt levelét, amelyben honvédek kiállítására tett ígéretet. A rendőri osztály Kossuth irataiból és a *Közlöny*ből, a magyar kormány hivatalos lapjából küldte meg a szepesi püspökre vonatkozó részeket. Élénk kapcsolatban volt a kassai hadbíróóság a pesti hadbíróósággal is. Május végén a bíróság Dulovics József apát, lőcsei plébános Jekelfalusy melletti tanúvallomását iktatta, majd ezután júniusban valóban nem történt semmi.¹⁶

1850. július 10-én Jekelfalusy újabb nyilatkozatban reagált a felmerülő vádakra. Karl Boeser hadbíró százados több kihallgatás után, 1850. augusztus 7-én készítette el az ügyben előterjesztését. Eszerint Jekelfalusy ellen tíz vádpont merült fel. Az első három vádpontot a nyilatkozatot tett püspökök levelei támasztották alá. Eszerint Jekelfalusy túlságosan szoros kapcsolatot tartott Kossuthal és családjával, a forradalom iránti szimpátiáját jelezve nadrágban és kalapban járt, aktívan részt vett a püspökök 1848. októberi feliratának megírásában, végül a kormány által összehívott tanácskozásokon az egyházi vagyont Horváth Mihállyal együtt át akarta játszani az állam kezére. A hadbíró szerint mindhárom vádpont csak sejtéseken alapul, ráadásul Bezerédj Miklós címzetes püspök a második és a harmadik pont esetében nem is támasztotta alá állításait.¹⁷

Úgy tűnik, Jekelfalusy nem lehetett Kossuth Lajossal ellenséges viszonyban 1848-ban, hiszen ő képviselte Kossuth véleményét az egyháziak kárpótlása ügyében 1848 őszén.¹⁸ Nem felelt meg a valóságnak a püspök azon állítása sem, hogy később már nem kapott levelet Kossuthtól, hiszen a tizedről való lemondás kárpótlásának tárgyában tudomásunk

¹⁴ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróóság, 1851-3/327. 136–137. fol.

¹⁵ Hermann 1932. 46. o.

¹⁶ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróóság, 1851-3/327. 137. fol.

¹⁷ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróóság, 1851-3/327. 137bk–137bs. fol.

¹⁸ Sarnyai 1999. 114–148. o.

van ilyen iratról.¹⁹ Mikor 1848. december végén az OHB elnöke a Szepességbe küldte, Jekelfalusy állítólag megtagadta a forradalmi propaganda terjesztését. Az 1848. októberi felirat fogalmazásában viszont valóban nem vett részt, noha a végső változat elkészültéhez – több éles kifejezés tompításával – ő is hozzájárult. Sikeresen hivatkozott a vádlott a felsőházban Lamberg meggyilkolása és Zichy Ödön gróf kivégzése következtében eluralkodó félelemre is.²⁰

A 4. vádpontot, vagyis hogy részt vett az országgyűlés ülésein annak 1848. október 3-án történt feloszlását követően is, a vádlott nem tagadhatta le, annál is inkább, mert négy bizottságnak is tagja volt. Boeser hadbíró ugyanakkor szerepét jelentéktelennek, magatartását pedig visszahúzódnak értékelte. A következő vádpont szerint a püspök a forradalmi kormány kérésére utazott a Szepességbe 1849. január elején. Az utazás ténye nem vitatható, de a hadbíró szerint Jekelfalusy nem tett eleget a forradalmi felhívásoknak. A 6. pontban Franz Schlik cs. kir. tábornok vádjai szerepeltek. Itt a hadbíró elfogadta a püspök magyarázatát, hogy éppen megérkezett Szepesváraljára, és beteg volt, így nem siethetett Schlik üdvözlésére. Körlevelet – a hadbíró szerint – a kánonjog és helynöke szerint nem adhatott ki, később mégis aláírta. Az azokban szereplő kétértelmű kifejezéseket az előterjesztő a pongyola fogalmazásnak tulajdonította. E pontnál döntően vették figyelembe Adolf Rothmund cs. kir. százados vallomását, aki igazolta, hogy a püspök szívélyesen fogadta Vogel cs. kir. tábornokot, és fontos információkat osztott meg vele.²¹

Nehéz arra a kérdésre választ adni, hogy a papsághoz intézett körlevélben, amely elismerte Ferenc Józsefet törvényes királynak és hangsúlyozta, hogy Schlik csapatait a lakosság Felső-Magyarországon örömmel és ujjongással fogadta, vajon milyen kétértelmű kifejezéseket találhattak. Feltételezésünk szerint olyan részletekről lehet szó, mint amikor a szerző arról beszélt, hogy amíg a törvényes magyar kormány az uralkodóval egyetértésben a polgárok javára kormányzott, addig nem volt probléma. Később hiába ítélte el az Országos Honvédelmi Bizottmányt, az már nem volt elégséges.²²

A 7. vádpont kapcsán Boeser hadbíró szerint Jekelfalusyt aligha lehet vádolni azzal, hogy befolyásolta volna a szepesi káptalant, a konzisztóriumot és a szemináriumot a függetlenségi nyilatkozat ügyében kiadott hódoló nyilatkozat²³ kapcsán. Ugyanakkor leszögezte, nehéz elképzelni, hogy tudta és bejegyzése nélkül elküldhették volna azt. Összességében a hódoló nyilatkozatot nem önkéntes, hanem fenyegetések hatására történt cselekménynek tartotta. A vádlott szempontjából a 8–9. vádpont tűnt a legveszélyesebbnek. Ezek a függetlenségi nyilatkozat kapcsán 1849. május 21-én tartott lőcsei „Te Deum”-ról, illetve az orosz beavatkozás ellen elrendelt ájtatosságokról szóltak. Jellemző, hogy a hadbíró e pontokat taglalta a legrészletesebben. A vádlott előadta, hogy Csáky László gróf főispán és kormánybiztos személyesen szólította fel ünnepi szentmise mondására, azzal a fenyegetéssel, hogy ha ellentmondana, számolnia kell a következményekkel. Május 21-én káptalani helyettese és udvari papjai kíséretében átkocsizott Lőcsére, ahol Dulovics Józsefhez, a város császárpárti plébánosához tért be. A főtemplomban csak egy csendes kis misét tartott, beszédet nem mondott, a függetlenségi nyilatkozat kihirde-

¹⁹ Kossuth Jekelfalusyhoz írt levelét közli: KLÖM XIV. 439. o.

²⁰ Horváth 1872. II. 30–32. o.

²¹ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróság, 1851-3/327. 137bs–137cc fol.

²² HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróság, 1851-3/327. 137d–e fol.

²³ *Közlöny*, 139. sz. (1849. június 23.) 518. o.

tésére és az azt követő ünnepi ebédre sem maradt ott, hanem hazatért. Ezt Dulovics írásban is megerősítette, ami Boesert arra a megállapításra ösztönözte, hogy Jekelfalusy nem önként, saját jószántából cselekedett.²⁴

A vádlott nem tagadta azt sem, hogy az orosz beavatkozás ellen a forradalmi kormány által szorgalmazott körmeneteket nem csak elrendelte, hanem az elsőt maga vezette, és egy káplán felolvasta Horváth Mihály forradalmi imádságát. A következő két körmeneten azonban már egy mérsékeltebb hangvételű imádságot mondtak el. Az imádságot Biaczovszky Domokos általános helynök küldte ki a plébánosoknak jelentős módosításokkal, továbbá azzal a titkos utasítással, hogy azt ne a szószékről hirdessék ki, és csak halkán olvassák fel úgy, hogy a nép keveset értsen belőle. Mivel az első körmenet Úrnapijára esett, amikor mindig a püspök vezette a szertartást, ezért annak vezetésében a vádlott nem talált kivetni valót. Az azt követő második körmeneten is részt vett, de nem vállalt szerepet. A hadbíró értékelése szerint ezért nem vádolható a fegyveres felkelés előmozdításával.²⁵

Végül a 10. pontban Jekelfalusyt azzal vádolták, hogy pozitívan reagált 1849. június 21-én arra a követelésre, hogy a hazának állítson ki katonákat. Ez a vád a püspök Fogarassy főszolgabíróhoz intézett 1849. június 21-én kelt levelén alapult, ami eredetiben állt a hadbírószág rendelkezésére. Boeser szerint azonban ebből a bizonyítékból kitéunik, hogy nem saját készítésére ajánlotta újoncok kiállítását, és hogy azok kiállítását az időtől és a körülményektől tette függővé, így továbbra sem tekintette bűnösnek fegyveres felkelés előmozdításában.²⁶

A vádlott azzal védekezett, hogy ifjúságától fogva előjárói kegyeinek megnyerésére törekedett. A helytartótanács tanácsnokaként, illetve a honti, nógrádi, esztergomi és pozsonyi megyegyűléseken, valamint az 1843/44. évi országgyűlésen is királyra iránti hűségének annyi tanúságát iparkodott adni, amennyi csak kitelt tőle. Az 1848. július 2-ai országgyűlésre mint kinevezett szepesi püspököt hívták meg. Lamberg grófnak „irtóztató meggyilkolása” Pesten találta. Az október 3-ai királyi manifesztumnak engedelmességet hazaárulónak nyilvánították, így veszedelmes lett volna útlevelet kérnie és eltávozni Pest-Budáról. A püspök szerint rémisztő időszak következett, amikor az arisztokrácia és a magasabb klérus ellen „naponként szórattak a mondott, de főleg a hírlapokban s röpiratokban írott nyilak”. Ha nem mentek el az országgyűlés egy ülésére, hivatalos szolgát küldtek értük. A püspökök uralkodóhoz intézett feliratát „idegen tollból szinte, mint akaratból eredett”-nek nyilvánította, és a legtöbb vádponttal szemben külső kényszerre hivatkozott.²⁷

Előterjesztésében Karl Boeser hadbíró a legtöbb vádpontban ártatlannak vélte Jekelfalusyt. Több olyan enyhítő körülményt is említett, amelyet a vádlott hangoztatott, így a Cornides-féle gerillák terrorizmusát,²⁸ a Szepesség lázadókhöz húzó politikai beállítottságát és ezzel szemben az egyházmegye papjainak császárpártiságát, sőt az ottani protestánsok katolikus-ellenességét is. A 8. és 9. pont kapcsán hangoztatta, hogy a vádlott mindent elkövetett, ami hatalmában állt, hogy azok hatását csökkentse, és így a lázadó

²⁴ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírószág, 1851-3/327. 137cc–137cj.

²⁵ Uo.

²⁶ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírószág, 1851-3/327. 137cj–137cn.

²⁷ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírószág, 1851-3/327. 137i-137i-137ü.

²⁸ Cornidesz Lajos (1812–1883): őrnagy. *Bona* 2000. 278. o.

kormány sikerét semlegesítse. Ezért javasolta a vádlott felmentését, amit a hadbírótság még aznap egyhangúan megszavazott. A határozat kimondta, hogy Jekelfalusy „nem vett részt a forradalomban, nem csatlakozott a felforgató párthoz, és a vele szemben emelt vádak alól teljesen tisztázták és ennek következtében ártatlannak ítélik”.²⁹

Alexander Bach belügyminiszter elégedetlen volt az ítélettel, erről tanúskodik 1851. március 3-án kelt minisztertanácsi előterjesztése, amit a kormány és Ferenc József is jóváhagyott. Ebben Bach fanyalogva ismertette a bíróság által feltárt tényeket és a felmentő határozatot. Véleménye szerint Jekelfalusy passzivitása és apostoli önfeláldozásának hiánya – ami a többi magyarországi püspöknek is szemére vehető – továbbra is fennáll, így nem kerülhet sor formális rehabilitációjára sem. A forradalom időszakában nem ütötte meg az uralkodóhoz való hűség mértékét, ami elvárható egy paptól, akit Őfelsége püspöknek nevez ki. Ugyanakkor méltónak tartotta a legfelsőbb kegyelemre, és noha 1850. december 31-én már 2000 forint rendkívüli segélyben részesítették, most évi 4000 forintos ellátására tett javaslatot, amit a minisztertanács, és végül 1851. március 13-án Ferenc József is jóváhagyott.³⁰

Egy évvel később, amikor kiesett püspöki jövedelmei fejében újabb (egyszeri 25 000 forintos) kárpótlást szavazott meg neki a minisztertanács, már másként ítélték róla. Bach ekkor már arról beszélt, hogy miután a hadbírótság Jekelfalusyt felmentette, így szigorúan jogi értelemben vissza kellett volna kapnia püspöki, vagy legalább azt megelőző, esztergomi kanonoki állását. Mivel mindkettőről le kellett mondania, nem maradt más megoldás, mint évi 4000 forint kegydíjban részesíteni. A forradalmi zavarok alatt is mindig a törvényes kormány támogatására törekedett. Tekintettel a magyarországi katonai és polgári kormányzó, Albrecht főherceg véleményére, Bach szerint Leo Thun kultuszminisztert fel kell kérni, hogy egy javadalomnál Jekelfalusyt vegyék figyelembe.³¹ Erre azonban még éveket kellett várni. A hadbírótság tehát Jekelfalusyt felmentette, de javadalmat csak később kaphatott: Ferenc József 1866-ban nevezte ki székesfehérvári püspökké.³²

Pákh Mihály dobsinai (Gömör megye) születésű, 56 éves, evangélikus szuperintendens és iglói evangélikus lelkész felelősségre vonására szintén a kassai cs. kir. hadbíróstagon került sor. Elődje, Pavol Jozeffy a szlovák nemzeti mozgalom kiemelkedő alakja volt. Pákhot, mint iglói evangélikus lelkészt, 1848. július 19-én választották meg tiszai püspöknek. Egyik fia, Pákh Albert, Petőfi Sándor barátja és a Tízek Társasága tagja, másik fia, Károly, a Szepes megyei önkéntes nemzetőrség, majd a honvédség katonája volt.³³

Pákh már püspöki beiktatása előtt felszólította lelkészársait egy miniszteri körlevél kapcsán, hogy az országhoz hű és hazafias viselkedéssel kell megvédeni az evangélikus lelkészi és tanítói kar becsületét. 1848. szeptember 14-én tartott székfoglaló beszédében hangsúlyozta, hogy nemcsak egyházának lesz „buzgó és haladásra törekvő híve”, hanem a hazának is rendületlenül hű fia lesz. Október 5-én kelt bemutatkozó levelében kiemelte, hogy az egyház belső ügyei helyett az adott helyzetben elsősorban a haza sorsát kell figyelemmel kísérni. Batthyány Lajos gróf felhívásának szellemében összefogásra szólított fel a király, az alkotmány és a szabadság megvédése érdekében. Anton Vogel cs. kir. vezérőr-

²⁹ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1851-3/327. 137cn–137cs.

³⁰ ÖStA HHStA Kabinetkzlei, Vorträge M.K.Z. 1851:683.

³¹ ÖStA HHStA Kabinetkzlei, Vorträge M.K.Z.1852:660.

³² Hermann 1932. 45–47., 115. o.

³³ Színnyei X. 113–115. o.; Bona 1998. II. 621. o.

nagy 1849 tavaszán rövid időre fogságba vetette a magyar kormány iránt tanúsított hűsége miatt. Az orosz csapatok Szepes megyébe történt betörését követően bujkált, majd visszatért iglói állomáshelyére, ahol 1850 februárjáig háborítatlanul működött. Elmozdítását követően a kormány által kinevezett adminisztrátornak megtagadta a püspöki levéltár és pecsét átadását. 1852. február 2-án letartóztatták és Lőcsére, majd Kassára hurcolták.³⁴

Közben Jan Kollár és Karol Kuzmány, mindketten a magyarok elől Bécsbe menekült evangélikus lelkészek, egy birodalmi protestáns egyház felállítását javasolták a bécsi belügyminisztériumnak, amelyet az uralkodó által kinevezett tagokból álló és fizetett konzisztórium irányított volna. 1850. február 10-én Julius von Haynau báró, tábornagy, Magyarország és Erdély teljhatalmú katonai és polgári kormányzója meg is jelentette rendeletét a magyarországi protestáns egyházak átszervezéséről. Ezt azonban Mária Dorottya főhercegnő, József nádor özvegye közbenjárására Ferenc József visszavonta. Ennek ellenére az új egyházalkotmány kidolgozása tovább folyt, s azt Leo Thun gróf 1852. december 14-én a minisztertanács elé terjesztette. Ebben a helyzetben különösen fontos volt a szabadságharc idején megbízhatatlannak bizonyult egyházi vezetők felelősségre vonása.³⁵

Pákhot azzal vádolták, hogy terhelően nyilatkozott a katolikusokról, szidta az iglói katolikus plébánost (Ladislav Zabojskýt) és azzal vádolta, hogy a népet nem a haza igazi érdekeinek megfelelően tanítja. A katolikusok szemére vetette, hogy csak a pápát és a királyt tisztelik. Szerinte Kossuthban több érték lakozik, mint az összes katolikus szentben, továbbá kinyilvánította, „hogy a katolikusok gazemberek, akiket a szabaddá vált hazához való hűtlenségük miatt fel kellene négyelni”. A vád szerint megfenyegette Karl Huszkó cipész feleségét, aki forradalmi prédikációit hibásnak tartotta. Hasonlóan járt el Johann Orlanszky cipésmester feleségével is, aki Kossuthot szidalmazta. Tíz császári érzelmű polgárt feljelentett Cornides Lajos gerillavezérnél, kezdeményezte letartóztatásukat és elhurcolásukat. Folyamatosan izgató és a felséges dinasztiaát sértegető prédikációkat tartott, az iglói polgárokat a császári kormány iránti hűségük megtörésére próbálta rávenni. Mindkét fiát beíratta a felkelők közé, a népfelkelőknek a függetlenségi nyilatkozatról prédikált. Lőcsén és Iglón 1849. május 21-én, a függetlenségi nyilatkozat kihirdetése kapcsán gyalázatos beszédet mondott, amelyben a felséges dinasztiaát gyalázta, szidta és nyilvánosan elátkozta.³⁶

A vádakat tizenöt tanú erősítette meg vallomásával. Írásbeli nyilatkozatban támogatta a vádakat az akkor már szepesi püspökké kinevezett Ladislav Zabojský is. Pákh nagyobb részt tagadta a vádakat, így nem ismerte el, hogy szidta az uralkodót és a dinasztiaát, illetve, hogy megvádolta volna Zabojskýt. Vallomása szerint Cornidesnek sem szolgáltatott ki senkit, és Huszkó feleségét sem fenyegette meg. Elismerte, hogy prédikált a függetlenségi nyilatkozat kihirdetésekor, de mérsékelt hangvételével mentegette magát. Azt sem tagadta, hogy mindkét fiát beadta az önkéntes mozgó nemzetőrök közé, akik a horvátok és a szerbek ellen harcoltak, és hogy ez az alakulat később honvéd zászlóaljja vált. A hadbíróóság 1852. március 8-án a püspököt felségárulásért kötél általi halálra és vagyonelkobzásra ítélte. Súlyosbító körülményként vették figyelembe, hogy a vádlott lel-

³⁴ *Kertész* 2002. 118–119., 168. o.

³⁵ *Csohány* 2010. 19–30. o.

³⁶ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróóság, 1852-1229. 728–733. fol.

készi méltóságával és egyházközségére gyakorolt befolyásával visszaélt, amikor híveit a törvényes alkotmány megdöntésére kísérelte meg rávenni.³⁷

Karl Boeser százados-hadbíró azonban már április 20-án kegyelmi felterjesztéssel élt a vádlott ügyében. Felsorolta a vádakát, ugyanakkor a forradalom alatti nagy terrorizmusra hivatkozott mint enyhítő körülményre. Figyelemre méltó, hogy az ítélet előtt megfogalmazott előterjesztésében még nem talált enyhítő körülményt, így ebben az esetben jogosan feltételezhetjük, hogy parancsra cselekedett. Érvelése szerint Pákh saját életét kockáztatta volna, ha nem hirdeti ki a függetlenségi nyilatkozatot. Kényszer alatt cselekedett, így a vádlottra enyhítésképpen hat év várfogságot kért nehéz vasban. Ferenc József 1852. augusztus 4-én négy évi vas nélküli várfogságra enyhítette büntetését, amelybe a vizsgálati fogságot is beszámították.³⁸ Josephstadtban raboskodott, ahonnan 1854 áprilisában királyi kegyellemmel szabadult. 1855 novemberében rimaszombati, majd nyíregyházi lelkésszé választották meg. Utóbbi állását nem foglalta el, mivel szülővárosa, Dobsina is meghívta lelkésznek, ahol 1858-ban bekövetkezett haláláig szolgált.³⁹

Ernst Samuel Klein Szepes megyei, felkai születésű, 42 éves, evangélikus szuperintendens és felkai prédikátorra is halálos büntetést szabtak ki. Klein a szabadságharcban határozottan a magyar kormányt támogatta, egyik, 1848. december 19-én kelt levelében azt írta, hogy Kossuthban már régóta vezetőnket, harcosunkat és megmentőnket tiszteljük”. Arra bízta Kossuthot, jelenjen meg a Szepességben személyesen, mert akkor a lakosság hazaszeretete lelkesedéssé válna.⁴⁰

Klein a III. hadsereg parancsnokságának 1851. szeptember 3-án kelt rendelete alapján tartóztatták le, de jellemző, hogy Kassán csak 1852. február 8-ától volt vizsgálati fogságban. A vád szerint a szószekről többször felszólította híveit, hogy fiaikat küldjék el a fenyegetett haza védelmére. A (szepes)tótfalusi⁴¹ népfelkelőkkel együtt fegyveres szolgálatot teljesített, egészen addig, ameddig többségüket felfegyverezték. A hadbíró szerint a vádlott minden alkalmat megragadott a forradalom támogatására és a szószekről híveit a forradalomhoz való csatlakozásra buzdította. Prédikációiban szidta a felséges dinasztiát, azt állította, hogy 300 éven át megcsalták az országot és hogy nem érdemelték mást, csak elűzést. „A felséges dinasztiát egy kígyóval is összehasonlította, amit el kell taposni, hogy ne legyen ereje harapni.” Az orosz segédc csapatok bevonulása kapcsán egy felségárulót tartalmazó dalt írt, és azt egyházkerületében terjesztette, továbbá az orosz csapatok benyomulása ellen egyházi szertartást rendelt el.⁴²

Klein nagyrészt vitatta a vádakát, és azt állította, nem vett részt a forradalomban. Tagadta például, hogy arra kényszerített volna valakit, hogy kivonuljon a császári csapatok ellen, hogy fegyveresen vonult a császári csapatok ellen, és hogy felfegyverezte volna a népfelkelőket. Azt állította, hogy pusztán tábori lelkészként vonult ki a táborba, a függetlenségi nyilatkozatot a „magyar terrorizmus” miatt kihirdette, de a dinasztiát nem szidalmazta. Dalt sem szerzett, ünnepnapot sem rendelt. Valamennyi tanúvallomást hazugságnak bélyegzett, és kifejtette, hogy amit tett, azt meggyőződése ellen cselekedte.

³⁷ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróság, 1852-1229. 730–735, 739. fol.

³⁸ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróság, 1852-1229. 736–738, 739. fol.

³⁹ *Kertész* 2002. 169. o.

⁴⁰ *Steier* 1937. II. 268–270. o.

⁴¹ Ma Slovenská Ves, Szlovákia.

⁴² HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróság, 1852-1275. 806–807. fol.

Karl Boeser százados-hadbíró azonban bizonyítottan látta a vádakat, sőt úgy vélekedett, hogy Klein a felségárulás legsúlyosabb fokát követte el. Súlyosbító körülménynek tekintette egyetértését a (politikai) bűncselekményekkel, valamint, hogy egyházi méltóságát és ezzel összekötött befolyását hitszegésre és az alkotmány megdöntésére használta fel. Így természetesen felségárulás miatt vagyonekobjaszt és kötél általi halált javasolt.⁴³ A hadbírószék ezt a javaslatot 1852. április 5-én megszavazta, de az uralkodó az ő ítéletét is 4 éves vas nélküli várfogságra enyhítette, amibe a vizsgálati fogság ideje is beszámított.⁴⁴ A kiegészítést követően Bártfán volt lelkész. Átdolgozta és kiadta Ignaz Fessler híres munkáját a *Geschichte von Ungarn*t.⁴⁵

További halálos ítéletek

Molnár Ferenc *A Munkácsi Egyházmegye 1848–1849-ben* című kötetében nem kívánt részletesen szólni azokról a görög katolikus papokról, akiket a forradalom és szabadságharc alatti szerepük miatt felelősségre vontak a császári hatóságok.⁴⁶ Az alábbiakban több görög katolikus pap ügyét fogjuk ismertetni, akiknek Kassán vizsgálták ki az ügyét.

Damjanovics (Dámjánovics) József (1805–1874) sárospataki születésű, 47 éves nagyruszkai⁴⁷ görög katolikus papot⁴⁸ azzal vádolták, hogy feljelentett egy császári érzelmű polgárt és hozzátartozóit, Johann Ullert pedig fogságba akarta vettetni, mert az nem akart belépni a nemzetőrökbe. Ő maga viszont tisztí egyenruhában látta el nemzetőri szolgálatát minden vásár- és ünnepnapon. A népfelkelőkkel együtt kivonult Kassa környékére a Franz Schlik cs. kir. tábornok csapatai ellen vívott ütközetbe 1849. január 4-én. Követelte egyházközségétől, hogy imádsággal és fegyverrel küzdjenek a cs. kir. csapatok ellen, és ő maga is ígéretet tett, hogy be fog iratkozni a Kossuth-huszárok közé. Állandóan izgatott a törvényes kormány ellen és szidta az uralkodót, a forradalom egész időszaka alatt a Kossuth-féle lázadó kormány jóságáról prédikált. Kihirdette a szószékről a függetlenségi nyilatkozatot, ünnepi misét tartott, továbbá Ferenc Józsefet tolvajnak és csalónak nevezte, a lázadó kormányért imádkozott, és ünnepnapot rendelt el. Követelte, hogy a nép fogjon fegyvert, és azt mondta, ne féljenek, mivel a császáriakat leverik, az oroszokat pedig, akiknek kétharmad része beteg lesz, vagy elesik a harcokban, szintén le fogják győzni.⁴⁹

⁴³ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírószék, 1852-1275. 808–812. fol.

⁴⁴ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírószék, 1852-1275. 813–817. fol.

⁴⁵ *Szimyei* VI. 490–491. o.

⁴⁶ *Molnár* 2014. 48–49. o. A szerző azzal érvel, hogy „egyrészt nem állnak rendelkezésre a bűnvádi eljárásokra vonatkozó források, másrészt e vizsgálatok sok esetben több hónapig, vagy évig is elhúzódtak, így túlmennek az általunk vizsgált időintervallumon”. Ezzel kapcsolatban három megjegyzésem van: 1. A bűnvádi eljárásokra vonatkozó források a hadbírószék iratanyagában rendelkezésünkre állnak. 2. Az iratok keletkezése ugyan gyakran az 1850-es évek elejére esett, azonban ezek az eljárások az 1848–49-es cselekményekre vonatkoztak, így a címben megadott időszakra forrásértékük vitathatatlan. 3. Kreith József matiszovi plébános nem a Munkácsi, hanem az Eperjesi Görög Katolikus Egyházmegye papja volt 1848/49-ben, ráadásul nem a kassai, hanem a pozsonyi cs. kir. hadbírószék ítélt el. *Kumlík* 1998. 146. o.

⁴⁷ Ma Veľké Ruskov, Szlovákia.

⁴⁸ Damjanovicsnak 1843-ban plébániáján (a filiával együtt) 747 görög katolikus híve volt. Schem. Munk. 1843. 203. o.

⁴⁹ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírószék, 1852-1272. 775–777. fol.

Fegyveres felkelésben való részvétel és felségárulás miatt 1852. április 9-én a hadbíróóság őt is egyhangúan kötél általi halálra és vagyonelkobzásra ítélte. Az elítélt pap érdekében a munkácsi szentszék is felemelte szavát, végül az uralkodó 1852. augusztus 4-én a vagyonelkobzás fenntartása mellett 4 évi vas nélküli várfogságra mérsékelte büntetését.⁵⁰ Hívei és Popovics Bazil munkácsi püspök is felemelte szavát Damjanovics és egy másik fogságba vetett görög katolikus pap, Papp Simon érdekében. 1852-ben, amikor Ferenc József Ungváron járt, a püspök személyesen adta át neki kérvényét bebörtönzött papjai érdekében:

„Megyémnek két lelkészei – írta – úgymint Papp Simon felsővisói⁵¹ lelkész Máramarosból és Damjanovics József nagyruszkai lelkész Zemplinből holmi ellenséges indulatból származott vádak következtében a múlt télen Kassára beidézettek és még mostan is ott fogva tartatnak. Ámbár pedig azon irományokból, melyek az ő ügyükben előttem is megfordultak, nem lehetek meggyőződve arról, mintha ők valami politikai nagy kihágást, nevezetesen hívtelenségi bűnt elkövettek volna, mégis miután az ő ügyök személyes ellenségeik fondorkodása miatt már több évek óta húzódik, és így ők, nemcsak nevökben, de kevés vagyonkájokban is igen nagyon károsodtak.” Ezért a püspök kérte szabadon bocsájtásukat, amire azonban akkor még nem került sor.⁵²

Damjanovics Josephstadtban raboskodott, 1854. április 18-án, Ferenc József esküvőjének alkalmából részesült kegyelemben. Paptársai gyűjtést rendeztek szorult anyagi helyzetbe került társuk segélyezése érdekében. Papként azonban ekkor még a politikai hatalom nem engedte elhelyezkedni, ezért november 1-jén nyugdíjazták. 1855-ben viszont Albrecht főherceg, Magyarország katonai és polgári kormányzója már engedélyezte lelkészi működését, így püspöke Bodrogkeresztúrra rendelte papnak.⁵³

1852. március 13-án került a kassai börtönbe Papp Simon felsővisói görög katolikus pap,⁵⁴ aki 1848 őszén egy vadász csapatot szervezett (Felső)Visón, amelyet századosként a szabadságharc leveréséig irányított, és ezért 120 ft havi fizetést is kapott. Csapatával megszállta a Galíciai határt, a fiát pedig hadnagyként alkalmazta, és a cs. kir. csapatok ellen előőrsöket állított ki. Kémeket küldött Galíciába, hogy a császári csapatok állásáról és mozgásáról tájékoztassák. Mindezek alapján fegyveres felkelés előmozdításáért és felségárulásért először kötél általi halálra, majd az uralkodó kegyelméből – a vagyonelkobzás fenntartásával – 1852. augusztus 4-én 6 évi vas nélküli várfogságra ítélték.⁵⁵ Püspökét 1852. május 6-án kelt levelében tájékoztatta a vádpontokról. Paptársai ekkoriban kegyelmet kértek számára, de ezt csak 1854 tavaszán nyerte el. Ezt követően lelkészi alkalmazásához nem járult hozzá az államhatalom, így 1854. augusztus 1-jén nyugdíjazták.⁵⁶

Szintén halálos büntetést szabtak ki Kassán Kovács János (nagy)kaposi⁵⁷ születésű, 47 éves, hernádnémeti református lelkészre. A hadbíró azzal vádolta, hogy köztársasági érzelmű, és híveitől követelte, hogy fegyverrel álljanak ellent a cs. kir. csapatoknak. Egy

⁵⁰ HL Abszolútizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróóság, 1852-1272. 774, 779–782. fol.

⁵¹ Ma Vișeu de Sus, Románia.

⁵² *Bendász* 1997. 87–88. o.

⁵³ *Hermann* 1932. 95., 101. o.; *Bendász* 1997. 88–90. o.

⁵⁴ *Hermann* 1932. 70. o. Papp Simon 1843-ban a visói kerület examinátora (Examinator Theologus) volt, plébániáján 1629 híve lelki gondozását látta el. Schem. Munk. 1843. 104. o.

⁵⁵ HL Abszolútizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróóság, 1852-1273. 784–793. fol.

⁵⁶ *Bendász* 1997. 122–123. o.

⁵⁷ Ma Veľké Kapušany, Szlovákia.

Balassy nevű hernádnémeti lakost feljelentett a szolgabírónál, mert nem akarta elfogadni a Kossuth-bankókat. A szószerkről kihirdette a függetlenségi nyilatkozatot, és amint saját kezűleg írt imádságából kitűnik, gyalázkodó kifejezésekkel illette a felséges uralkodóházat, és azt mondta, már nem méltó arra, hogy Magyarországon uralkodjon. Ezt tíz tanúvallomás erősítette meg.⁵⁸

A vádlott határozottan tagadta az ellene emelt vádakát, és azt állította, hogy ő mindig is jó császári érzelmű egyén volt, ezért nem vett részt a forradalomban. A prédikációról elismerte, hogy az ő keze írása, ugyanakkor azt állította, csak a függetlenségi nyilatkozatot olvasta fel, és nem mondott beszédet a szószerkről; a prédikációt pedig csak azért foglalta írásba, mert arra a magyar kormánytól utasítást kapott. Tagadta, hogy feljelentette volna Balassyt, és hogy a császári csapatok ellen izgatott. A bíróság súlyosbító körülményként értékelte, hogy a rá bízott befolyást hívei hűségének a megtörésére használta fel. Felségárulás és fegyveres felkelés elősegítése miatt 1852. május 1-jén egyhangúan kötél általi halálra és vagyonelkobzásra ítélték, az indoklás szerint azért, mert a függetlenségi nyilatkozat kihirdetését követően is szorgalmasan részt vett a forradalomban és az olmtüzi alkotmány megdöntésére törekedett. A császári kegy azonban az ő ítéletét is 1852. augusztus 4-én a vagyonelkobzás fenntartása mellett, a vizsgálati fogság betudásával, 2 évi vas nélküli várfogságra mérsékelte.⁵⁹

Halálos ítéletet szabtak az első fokon Martin Ferdinand Ruhmann strázσαι⁶⁰ születésű, 52 éves, késmárki evangélikus lelkészre is. A vádpontok szerint 1849 júliusában fegyveresen csatlakozott a népfelkeléshez, és azt is megígérte, hogy vezetni fogja azt. A népet állandóan felkelésre biztatta, a függetlenségi nyilatkozat kihirdetése alkalmával súlyosan szidalmazta az uralkodót, és úgy nyilatkozott, hogy az már nem király. A tanúk megerősítették a vádakát, így 1852. április 14-én a kassai hadbíróság egyhangúan kötél általi halálra és vagyonelkobzásra ítélte felségsértésért és fegyveres felkelés előmozdításáért. 1852. április 20-án azonban a hadbíróság elnöke, Vinzenz Czvik ezredes és a már jól ismert hadbíró, Karl Boeser százados-hadbíró kegyelmi kérvényt nyújtott be a vádlott érdekében. A magyarok terrorizmusára, valamint arra hivatkoztak, hogy ellenállás esetén Ruhmann élete veszélyben lett volna, így félelemből cselekedett. Mindezt a vagyonelkobzás fenntartása mellett az ítélet enyhítését kérték, azaz 6 év vasban eltöltendő várfogságot. Az uralkodó ebben az esetben kegyesebb volt. Budán, 1852. augusztus 4-én kelt kegyelmi határozatában a vagyonelkobzás fenntartása mellett az ítéletét 2 év vas nélküli várfogságra enyhítette, amibe a vizsgálati fogságot is be kellett számítani.⁶¹

Ezekben az ítéletekben nemcsak a minősítés (felségsértés, fegyveres felkelés előmozdítása), az elsőfokú ítélet (kötél általi halál, vagyonelkobzás) és annak éve (1852) közös, hanem az is, hogy valamennyi ítéletet kegyelem útján hosszabb-rövidebb várbörtönre mérsékeltek.

⁵⁸ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróság, 1852-1276. 819-821. fol.

⁵⁹ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróság, 1852-1276. 821-827. fol.

⁶⁰ Ma Stráže pod Tatrami, Poprád délkeleti része, Szlovákia.

⁶¹ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróság, 1852-1274. 794-805. fol.

További börtönbüntetések

1849 decemberében három lelkészt ítélték el Kassán illegális toborzás miatt: Hrabár István (1810–1873)⁶² podhernigi⁶³ születésű, 38 éves, görögkatolikus tokaji papot, hegyaljai alesperest; Lacsny Vince (1816–1889) mádi születésű, 33 éves, római katolikus monoki plébánost; és Dudás Lajos (?–?) sátoraljaújhelyi születésű 29 éves, raskai református lelkészt. Letartóztatásukra a kassai cs. kir. adóügyi hivatal 1849. november 25-én kelt átíratra miatt került sor, amely gerillák toborzását vetette szemükre. A vádirat szerint 1849 áprilisában Boronkay Albert a Zemplén vármegyei teljhatalmú biztos utasítására felállítandó gerillacsapat számára Hrabár 44, Lacsny 18, Dudás pedig 4 egyént toborzott, akiket a megyeszékhelyre küldtek. A toborzásról írásban tettek jelentést, és ezek az iratok a hadbírótság kezébe kerültek. Dudás jelentése szerint a református lelkész a cél érdekében népgyűléseket tartott, de szerencsétlenségére, noha az ügy szentségét kifejtette, a nép rosszalóan visszahúzódott, és ő csak jelentős erő és hatalom alkalmazásával tudta kötelességét teljesíteni. Ezáltal mindhárman fegyveres felkelés támogatásában bűnössé váltak.⁶⁴ Hrabár hazafias tevékenységét Horváth Mihály is elismerésre méltónak tartotta 1849. május 31-én a munkácsi püspökséghez írt levelében.⁶⁵

Hrabár és Lacsny az akkoriban dúló terrorizmussal védekeztek, de Maier százados-hadbíró szerint semmit sem tettek a toborzási parancs kijátszására, ezért védekezésüket nem fogadta el. Dudás újságokat is olvasott, és lelkészként tájékozottabbnak is kellett lennie, „egyébként az is közismert – folytatta a hadbíró –, hogy a magyarországi lelkészek nem kényszer hatására, hanem sokkal inkább szabad akaratukból váltak a felkelés eszközeivé, és hogy híveikre gyakorolt befolyásukkal a tudatlan nép körében a forradalmat elősegítették és támogatták”.⁶⁶ A hadbíró szerint Dudás a leginkább büntetendő, mivel gonosz szándékát az is bizonyítja, hogy erő alkalmazásával akarta célját elérni. Ezeket az egyéneket a jövőben el kell távolítani hivatalukból, hogy ne okozhassanak több kárt. Dudás tűnik a leggonoszabb érzelműnek, mert noha kevesebb embert toborzott, Boronkaynak erő és kényszer alkalmazását javasolta a jobb eredmény érdekében. Enyhítő körülmények nincsenek, így Maier százados-hadbíró szerint a vádlottakat lelkési hivataluktól történő elmozdításuk mellett két éves várbörtönnel kell büntetni. A javaslatot december 5-én a hadbírótság tagjai megszavazták, másnap pedig már meg is erősítették az ítéletet.⁶⁷

Hrabár az ítélet felolvasását követően megírta Hadzsega Bazil püspöki titkárnak várható sorsát. Kérte, hogy jó papot adjanak Tokajba, mert az ottani hívek megérdemlik. Anyját és két gyermekét az egyházmegye gondviselésére bízta. Fogságát a munkácsi várban kellett letöltenie,⁶⁸ 1850. július 11-én szabadult, ezt követően Nyíregyházára nevezték ki parókusnak.⁶⁹ Lacsny, akit az ítélet következtében a kassai szentszék megfosz-

⁶² Hrabár 1843-ban még váraljai plébános volt, ahol 490 hívéről gondoskodott. Schem. Munk. 1843. 180.

⁶³ Ma Podhering (Munkács része), Ukrajna.

⁶⁴ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1849–1850-4431. 673–668. fol.

⁶⁵ Bendász 1997. 99–100. o.

⁶⁶ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1849–1850-4431. 668. fol.

⁶⁷ HL Abszolutizmus-kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1849–1850-4431. 668–675. fol; az ítélet megjelent a hivatalos lapban is. *Magyar Hírlap*, 78. sz. (1850. február 14.) 323. o.

⁶⁸ Lehoczky 1907. 273. o.

⁶⁹ Bendász 1997. 100–101. o.

tott plébániájától,⁷⁰ egy ideig Munkácson raboskodott, de már Haynau bukását követően, 1850-ben kegyelmet kapott.⁷¹ 1851. március 1-jén rendelték Hernádkércsre lelkésznek,⁷² s bár két évvel később a helytartóság meg akarta akadályozni, hogy ott plébános-helyettes legyen, végül – kivételesen – jóváhagyták alkalmazását.⁷³ Dudás kiszabadulását követően részt vett a helyi közéletben, s Zemplén megye 1860. december 17-én tartott közgyűlése a tóketerebesi körzetben bizottmányi taggá választotta.⁷⁴

Hunyor Mihály (1806–1873) homonnai⁷⁵ római katolikus plébános 1848 júniusában püspöki engedéllyel felszentelte a homonnai nemzetőrség zászlaját és harcra buzdította a jelenlévőket a haza szabadságáért.⁷⁶ Részt vett 1848 nyarán azokban a politikai küzdelmekben, melyek során az első népképviselői országgyűlésre választottak képviselőket. Franz Schlik cs. kir. tábornok parancsára Hunyort már 1849. január 28-án elfogták a császári hatóságok, de február 10-én – miután a császári csapatok elhagyták Kassát – kiszabadult fogságából.⁷⁷ Politikai elvei továbbra sem változtak, így 1849 júniusában elmeneült az osztrák csapatok elől és a parádi gyógyfürdőben húzta meg magát.⁷⁸

1850. február-márciusában szentszéki vizsgálat indult Hunyor Mihály ellen. Azzal védekezett, hogy 1849 januárjában a szószékről kellett felolvasnia és magyaráznia kiáltványokat, hiszen erre a püspöki helynök is utasította, és akkor ott nem állomásoztak császári csapatok. 1849. január 28-án letartóztatták és Kassán fogságba vetették. A legsúlyosabb vád, ami ellene felmerült, hogy híveit négy héten át elhagyta és távol volt plébániájától, de májbetegségére való tekintettel a vikárius engedélyt adott neki, hogy a közeli szobranci fürdőben kezeltesse magát. Sem a „demagógokkal”, sem a kormánybiztosokkal, sem írásaival, sem pénzzel vagy beszélgetései során nem támogatta a lázadókat – vallotta.⁷⁹

1850 tavaszán ismét letartóztatták a császári hatóságok és Kassára hurcolták, Jelinek Antal alesperes szerint azért, mert zászlót szentelt, és mert a szószékről hatalmas beszédek tartott az ellenséges osztrákok és az orosz „tyrannosz” ellen.⁸⁰ A kassai cs. kir. hadbíróóság a püspökségtől kért vele és hasonló helyzetben lévő társaival kapcsolatban terhelő adatokat, de a püspökség kikerülte az érdemi választ, és azt hangoztatta, hogy nincsenek birtokában az eljárásokat érdemben befolyásoló adatok, továbbá az érintetteket a szentszék már felelősségre vonta. Hunyor kapcsán megjegyezték, hogy beküldött nekik egy nyilatkozatot, amelyben törvényes viseletét hangoztatta, ami azért mellékes, mert éppen hadbíróóság előtt áll.⁸¹

⁷⁰ AACass Kb Spisy do r. 1882. Personalien Lacsny Vince 1850:428.

⁷¹ Hermann 1932. 92., 100. o.; Lehoczky 1907. 273. o.

⁷² AACass Kb Personalien, Personalia Fassionis personales cleri diocesis Cassoviensis 1853. Districtus Szikszoiensis, név szerint.

⁷³ AACass Kb Personalien, Lacsny Vince 1853:640.

⁷⁴ Hőgye 2002. 211. o.

⁷⁵ Ma Humenné, Szlovákia.

⁷⁶ AACass Kb Personalien, Hunyor Mihály 1850:579; AACass Kb Homonna (Humenné) acta parochiae 1804–1882. 1848:798.

⁷⁷ AACass Kb Homonna (Humenné) acta parochiae 1804–1882. 1849:167.

⁷⁸ AACass Kb Personalien, Hunyor Mihály 1850:503.

⁷⁹ AACass Kb Personalien, Hunyor Mihály 1850:390.

⁸⁰ AACass Kb Personalien, Hunyor Mihály 1850:579.

⁸¹ AACass Kb Personalien, Hunyor Mihály 1850:892. Hermann Egyed tévesen feltételezte, hogy 1852 elején tartóztatták le Hunyort. Hermann 1932. 70. o.

Hunyort azzal vádolták, hogy buzgón a forradalom rendelkezésére állt, és a lázadó kormány valamennyi rendeletét kihirdette a szószekekről. A Galiciából dezertált 8. (Coburg) huszárezred katonáit barátságosan fogadta, megvendégelte és a törvényes kormány elleni harcra buzdította, valamint egyházközségét is a törvényes kormány ellen lázította. A „lázadóknak” felszerelést és élelmiszert szállított, továbbá megsértette a császárnőt, és részt vett a népfelkelés felfegyverzésében is. Kapcsolatban állt a lázadó kormánnyal, továbbá részt vett azok csapatainak toborzásában, a szószekekről kihirdette a függetlenségi nyilatkozatot, a népfelkelést szervezte és úgy nyilatkozott, hogy kezében a kereszttel ő is a népfelkelőkkel tart.⁸²

E vádakot eskü alatt 21 tanú erősítette meg. A vádlott vallomásában nagyrészt vitatta a vád állításait, eszerint nem szimpatizált a forradalommal, ezért olyan kevésbé vett részt benne, amennyire csak lehetett. Előadta, hogy ő Schlik proklamációit is felolvasta, és arra törekedett, hogy a törvényes kormány érdekében működjön. Nem toborzott katonákat, és nem követelte, hogy hívei ragadjanak fegyvert, nem szólította fel híveit népfelkelésre sem. Kétségebe vonta, hogy a Coburg-huszárokat barátságosan fogadta,⁸³ de azt állította, hogy egy van Dernáth Henrik gróf, nemzetőrségi százados megereste ennek érdekében. Tagadta, hogy élelmiszert és felszerelést szállított volna a magyar csapatoknak, illetve hogy Boronkay Albert Zemplén vármegyei teljhatalmú biztostól 2500 forintot kapott volna gabona vásárlására. A függetlenségi nyilatkozat kihirdetését viszont elismerte, és a felkelőktől való félelmével magyarázta. Amikor felolvasták előtte saját kezű levelét, amelyben Boronkaynak kötelezettséget vállalt, hogy az újoncok hátralévő felét is kiállítja, azt válaszolta, hogy csak hazafias kötelességének tett eleget. Ismét tagadta, hogy a magyar csapatok kivonulását követően ő szervezte volna a népfelkelést, illetve egy vörös kereszttel vezette volna őket. Ellenkezőleg, Parádra távozott, ahol hosszabban időzött a fürdőben. A vádlott vallomását tanúk is megerősítették, így felségsértésben való részvétele kérdésessé vált.⁸⁴

Az ellentmondásos tanúvallomások megmentették az életét. Karl Boeser százados-hadbíró, mivel nem látta bizonyítottnak a felségárulást, fegyveres felkelés támogatása miatt tíz év vasban eltöltendő várfogságot, továbbá a kincstárnak okozott károk megtérítését javasolta, amit a hadbírótság 1852. április 14-én elfogadott. Az ítéletet augusztus 6-án jóváhagyták, de két év vas nélküli várfogságra enyhítették.⁸⁵ A hadbírósnak ítélet folyományaként az 1852. szeptember 17-én tartott szentszéki ülésen megfosztották javadalmától.⁸⁶ Homonna városa megpróbált közbenjárni érte, és ugyanerre kérte az újonnan kinevezett kassai megyéspüspököt, Fábry Ignácot is. Az 1852. december 26-án kelt levelében Hunyor maga is köszöntötte beiktatása alkalmából az új püspököt Josephstadtban.⁸⁷ 1853. február 19-én pedig 30 forint támogatást is kért tőle, amit hamarosan kiutaltak számára.⁸⁸

⁸² HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1852:1223. 639-644. fol.

⁸³ 95 huszár köszönetet mondott Hunyornak a barátságos fogadtatásért. *Kossuth Hírlapja*, 122. sz. (1848. november 19.) 548. o. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/KossuthHirlapok-kossuth-hirlapiroimunkassaga-1/kossuth-hirlapja-1105D/1848-1105E/18481119-vasarnap-122-sz-1512B/homonnara-ismet-erkezett-95-koburg-huszar-151A2/> (A letöltés időpontja: 2018. 07. 28.)

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1852:1223. 645-647. fol.

⁸⁶ AACass Kb Personalien, Hunyor Mihály 1852:1380.

⁸⁷ AACass Kb Personalien, Hunyor Mihály 1853:496.

⁸⁸ AACass Kb Personalien, Hunyor Mihály 1853:1158.

Az 1853. július 22-én kelt újabb levelében Hunyor köszönetet mondott a püspök támogatásáért. Mint írta, szabadulása jövő év március 3-ára van kitűzve, addig is türelemmel és keresztény belenyugvással fogja hátralévő büntetési idejét letölteni. Együttal reményét fejezte ki, hogy szabadulása után az uralkodó hűséges alattvalója és a kassai egyházmegye hasznos tagja lesz.⁸⁹ 1854. március 11-én ismét Kassán volt. Püspöke Palásthy Pál spirituális kezei alá küldte bűnbánatra, majd feloldozták az irregularitás⁹⁰ alól.⁹¹ Ezt követően házi tanítóként dolgozott Gottesmann cs. kir. századosnál Bereg megyében, majd 1855 augusztusában visszatért az egyházmegyei szolgálatba.⁹²

Bovánkovics (Bovankovics) József 63 éves eperjesi egyházmegyes görög katolikus papot, címzetes kanonokot és mikóházi görög katolikus plébánost azzal vádolták, hogy a szószeikből halálosan megfenyegette azokat, akik a királyt még egyszer királynak merik nevezni. A vád szerint felolvasta és magyarázta híveinek a függetlenségi nyilatkozatot. Felszólította a népet a népfelkelésben való részvételre, azt szervezte, és maga is kivonult a népfelkelőkkel Kassára.⁹³ A szomszédos falvakban félreverte a harangokat, s azokat, akik nem csatlakoztak a népfelkeléshez, vagyonvesztéssel fenyegette, a vele dacolók házáat kereszttel megjelölte. A vádakat a hadbíró szerint az eskü alatt tett tanúvallomások, illetve részben a vádlott vallomása bizonyította. Bovánkovics tagadta a vádakat, elismerte ugyanakkor, hogy kivonatosan felolvasta a függetlenségi nyilatkozatot, de azt állítólag nem magyarázta. A hadbíró véleménye szerint a vádlott nem felségárulásban, hanem fegyveres felkelés támogatásában vétkes, ezért 10 év vasban eltöltendő várfogsággal javasolta büntetni Bovánkovicsot, amit a hadbíróóság 1852. április 20-án egyhangúan megszavazott. Augusztus 6-án az ő ítéletét is 4 év nem vasban eltöltendő várfogságra enyhítették.⁹⁴ Bovánkovics Munkácson raboskodott, és 1854-ben, a császár esküvője alkalmából részvett kegyelemben.⁹⁵ 1856-ban saját kérésére átvették a munkácsi egyházmegyébe, majd 1864-től haláláig az eperjesi egyházmegyéhez tartozó Görömbölyön szolgált.⁹⁶

Gaganetz József eperjesi görög katolikus püspök 1850. március 26-án kelt levelében arról számolt be Scitovszky János esztergomi érseknek, hogy egyházmegyéjéből két papot tartóztattak le a császári hatóságok: Szamovolszky András királynépi⁹⁷ papot Kassára hurcolták és fogságba vetették, Kreith József matyiszovi⁹⁸ papot pedig Pozsonyban 6 év várfogságra ítélték, aki jelenleg Kufsteinben tölti büntetését.⁹⁹

Szamovolszky András szabadságharc alatti tevékenységét eddig még nem ismertette a szakirodalom.¹⁰⁰ Őt a kassai katonai kerület utasítására 1849. december 22-én tartóztat-

⁸⁹ AACass Kb Personalien, Hunyor Mihály 1853:1427.

⁹⁰ Irregularitas (lat.), azaz szabálytalanság: az egyházi rend felvételének vagy gyakorlásának akadálya.

⁹¹ AACass Kb Personalien, Hunyor Mihály 1854:506, 637.

⁹² AACass Kb Personalien, Hunyor Mihály 1855:1176.

⁹³ Az iratokban nem említik, de tény, hogy Bovánkovics szintén József nevű fia honvéd századosként harcolt 1848/49-ben. *Bona* 2008. I. 207. o.

⁹⁴ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróság, 1852-1228. 717–726. fol.

⁹⁵ *Hermann* 1932. 101. o.

⁹⁶ *Bendász* 1997. 83–84. o.

⁹⁷ Ma Kráľovce, Szlovákia.

⁹⁸ Ma Matysová, Szlovákia.

⁹⁹ Gaganetz József Scitovszky Jánosnak. Eperjes, 1850. március 26. EPL Scitovszky-akták. Categoria 21. 1417. cs. Egyházmegye szerint.

¹⁰⁰ Hermann Egyed is csak említette letartóztatását, de tévesen „Szamolovszky”-nak nevezte. *Hermann* 1932. 28. o.

ták le, és egy ellene szóló feljelentés alapján vizsgálat alá vonták. Azzal vádolták, hogy 1848 novemberében beutazta Sáros megyét, Zemplén megye két kerületét, továbbá három zempléni helységet, és az ott összegyűlt népek beszédeket tartott. Többek között azt mondta, hogy „a csirkefogó német kormány azon dolgozik, hogy elvegye a néptől a szabadságot, a király elviszi hazánk valamennyi aranyát és ezüstjét, ezért a király nem viseli a hazának atyailag gondját, hanem tönkreteszi”. Görgei tisztjeinek elébe ment, meghívta őket magához, ettől kezdve nem a királyért, hanem csak a magyar kormányért imádkozott. A függetlenség kinyilvánítása után pénzt gyűjtött egy nemzeti zászlóra. Megtartotta a nemzeti bűnt, azok megszegőit pedig 1 forintra büntette. Követelte, hogy kaszákkal és vasvillákkal fegyverezze fel magát a nép, megígérte, hogy elől fog menni a keresztel, és a kántor énekelni fog azért, hogy Isten hallgassa meg őket, és a vad oroszok hagyják el az országot. A hadbírótság kezébe került egy Irányihoz intézett levele, amelyben beszámolt sikereiről és beszédeiről.¹⁰¹

Védekezése szerint körútján csak a szerbek és horvátok ellen a nemzetőrségbe történő belépésről beszélt, ami törvényes volt, zászlót csak ismételt parancsra készítetett, bűnt és körmenetet csak Irányi kormánybiztos és Gaganetz József eperjesi görög katolikus püspök utasítására tartott, és hivatkozott az akkor uralkodó terrorra is. Az imádság elhagyásával kapcsolatban megemlítette, hogy a függetlenségi nyilatkozat után csak csöndben említette a király és püspöke nevét. A vallomások szerint azonban nem csak a szerbek és a horvátok ellen buzdított harcra. A tanúk ellene vallottak, és a hadbíró súlyosbító körülményként vette figyelembe, hogy visszaélt állásával, és hivatalát a nép felvilágosítása helyett más célra használta. Felségsértés miatt 10 év várfogságot javasolt, amit a hadbírótság 1850. május 31-én egyhangúan megszavazott. Haynau azonban megkegyelmezett neki, így 1850. június 25-én szabadlábra helyezték.¹⁰²

Igazoló eljárások, kisebb fegyelmi vétségek

Az állami alkalmazottakat, a késői jozefinizmus szellemében a tanárokat is beleértve, a szabadságharc leverését követően igazoló eljárásnak vetették alá, melynek során a forradalomhoz fűződő viszonyukat vizsgálták. A kassai cs. kir. hadbíróstágon igazolta magát Richter Alajos (1782–1854) O. Praem. jászóvári prépost, a kassai iskola (1849-ig a kassai tankerület) főigazgatója is.¹⁰³

Itt került sor az eperjesi gimnázium tanárainak igazolására, akik nem támogatták a szabadságharcot. Király József igazgatónak háromszor kellett Eperjesről elmenekülnie: először 1849. február 5-én Görgei elől, másodsor röviddel húsvét előtt, majd júniusban, amikor Sebesen egy orosz kórházban szolgált. Páter Chrysostomus Zacharnak sok szenvedésben volt része, mivel nem csatlakozott a forradalmi párthoz. Gerandus Zsivnosztká, a 4. grammatikai osztály tanára is elmenekült 1849. február 6-án Görgei elől, később Szentpéterre, majd Kassára ment, végül 1849. február 12-én Schlik passzusával visszatért Eperjesre, ahol a szünetben nem kaptak fizetést. Hasonló sorsa jutott Cyprianus Moravtsik gimnáziumi tanár is: 1849. február 6-án Kassára menekült, ahol 6 napot töltött,

¹⁰¹ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1849–1850-4447. 736–740. fol.

¹⁰² HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1849–1850-4447. 740–747. fol.

¹⁰³ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1853-19. 25. fol.

de mivel Görgei Kassára jött, ő visszatért Eperjesre. A kolostor be volt zárva, így hiányt szenvedett élelemben. 1849 júniusában a lázadók követelésére aláírt egy esküt a függetlenség elismeréséről, de szolgálatot nem teljesített a lázadóknak. Szó szerint ugyanezeket állította vallomásában Relegat Friedel is, aki a lázadók terrorizmusát is szóvá tette. 1850. március 28-án a hadbíróóság valamennyijüket purifikálta, a határozatot pedig másnap megerősítették.¹⁰⁴

Hrabovszky József kassai káplánt is igazolták, miután bizonyosságot nyert, hogy kényszer hatása alatt írta alá a függetlenségi nyilatkozatot.¹⁰⁵ Regen József kassai születésű, 45 éves duplini¹⁰⁶ plébános 1851. november 4-én a girálti¹⁰⁷ vendéglőben kormányellenes, izgató beszédet tartott, és miután ezért a csendőrök letartóztatták, azokat is szidalmazta. A kassai cs. kir. hadbíróóság ezért 1852. március 17-én egyhangú szavazással 14 napos porkolábi fogsággal sújtotta.¹⁰⁸

Kocsiss János (1800–1886) három éve volt káplán a kassai egyházmegyében, amikor 1828-ban beállt a tábori lelkészek közé.¹⁰⁹ A magyar kormány sürgetésére a 34. sorgezred két zászlóalj 1848 szeptemberének második felében Magyarországra érkezett, míg a 3. zászlóalj eleve Magyarországon volt. Az ezred toborzási központja Kassán volt, Kocsiss János is Galíciából Kassára érkezett.¹¹⁰ 1849. február 8-án már a tábori püspökség érdeklődött a haditanácsnál, hogy mi legyen Kocsiss Jánossal, a feloszlott 34. sorgezred lelkészével, aki még mindig Kassán tartózkodik. Ha nem vett részt a felkelésben – írta Johann Michael Leonhard tábori püspök –, akkor kérdéses, hogy mi legyen vele: alkalmazzák más állomáshelyen tábori lelkészként, vagy bocsássák el a hadseregből? Eddig viseleti jegyzéke szerint közmegelegedésre szolgált – zárta sorait a főpap.¹¹¹

Görgei csapatai 1849. február 9-én érkeztek Kassára, majd 14-én a szerencsésen folytatandó hadjáratért ünnepi szentmisén vettek részt.¹¹² Ezt követően Görgei Artúr tábornok Kocsiss Jánost 1849. február 18-án kinevezte „a kassai katonai kórház és növelde” ideiglenes lelkészévé.¹¹³ 1849. május 10-én Kocsiss jelentést tett a magyarországi hadügyminisztériumnak tartózkodási helyéről és feladatairól.¹¹⁴ Válaszul május 22-én Klapka György ideiglenes hadügyminiszter megerősítette Kocsiss korábbi állásában, és elrendelte a kinevezés megjelentetését a kormány hivatalos lapjában, a *Közlönyben*.¹¹⁵ 1849. október elején, a szabadságharc leverését követően a tokaji, illetve a tarcali plébániát szerezte volna megkapni, de ekkor nem járt sikerrel.¹¹⁶

Kocsiss János 1849. október 27-én purifikációja érdekében a kassai cs. kir. hadbíróósághoz fordult. Amint előadta, 1848. augusztus végéig szabadságon volt, a galíciai Drohobicsban tartózkodott. Szeptember elején bevonult ezrede 1-ső osztályához, majd az

¹⁰⁴ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróóság, 1849–1850-1115. 659–668. fol.

¹⁰⁵ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróóság, 1849–1850-473. 304–306. fol.

¹⁰⁶ Ma Duplín, Szlovákia.

¹⁰⁷ Ma Giraltovce, Szlovákia.

¹⁰⁸ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbíróóság, 1852-542. 221–224. fol.

¹⁰⁹ *Hišem* 2006. 129. o.; ÖStA Kr AAF Kt. 66. 1828:1344.

¹¹⁰ *Barczy – Somogyi* 1986. 19. o.

¹¹¹ ÖStA KA AAF Litterae commercii Kt. 123. 1849:896.

¹¹² *Plath* 1860. 251. o.; *Tutkó* 1861. 188. o.

¹¹³ MNL OL H 75 1849:15923.

¹¹⁴ MNL OL H 75 Iktatókönyv 1849:14628.

¹¹⁵ *Közlöny*, 2. szám (1849. május 24.) 423. o.

¹¹⁶ AACass KB Cancellaria dioecisana Protocollum anni 1849i. Nr. 762.

ezred felosztatását követően Kassán maradt és szeptember 20-án, majd 30-án utasítást kért Czizler Ignációtól.¹¹⁷ Mivel nem kapott választ, a magyarországi főhadparancsnoksághoz fordult, erre Czizler a kassai katonai kórházhoz és nevelőintézetéhez rendelte. Így egész évben Kassán maradt. A császáriak bevonulását követően, 1849. január elején Franz Schlik és Georg Ramberg cs. kir. tábornokok annál inkább meghagyták állásában, mivel a kassai katonai kórházban 195 beteg és sebesült katona maradt vissza mindenféle gondoskodás nélkül. Februárban Görgei Artúr honvédtábornok ezrede után akarta küldeni, csak betegségére való tekintettel engedte meg, hogy maradjon. Márciustól júniusig négy hónapon át beteg volt, azzal a veszéllyel kellett szembenéznie, hogy jobb lábát el fogja veszíteni. Proklamációkat nem hirdetett ki és a függetlenségre sem tett esküt. Madarassy Miklós őrnagy,¹¹⁸ Kassa város térparancsnoka májusban utasította, hogy vonuljon be ezredébe, de betegsége miatt erre nem került sor. Nem prédikált, feladata pusztán a betegek és sebesültek ápolására, vigasztalására, továbbá a halottak eltemetésére korlátozódott. Hivatala és betegsége nem tette lehetővé, hogy részt vegyen a forradalomban.¹¹⁹ Október 29-én a hadbírótság előtt ismét megismételte a két nappal korábban előadottakat. Kiemelte, hogy a forradalmi kormány minden felszólítását visszautasította, mert nem akart számukra szolgálatot teljesíteni. Tekintettel milderre, ismét kérte purifikációját.¹²⁰

Kocsiss purifikálásában a kassai cs. kir. térparancsnokság játszotta a főszerepet. 1849. december 3-án kelt levelükben megerősítették Kocsiss vallomását, kiemelve, hogy a lázadó Széll József honvéd őrnagy utasítást adott Kocsissnak Schlik bevonulását megelőzően, hogy csatlakozzon ezredéhez, de ő erre nem volt hajlandó.¹²¹ Így aztán a hadbírótság 1849. december 22-én arra az álláspontra helyezkedett, hogy Kocsiss János nem vett részt a forradalomban, hiszen a budai tábori főpapi hivatal utasítására tartózkodott Kassán, ahol a helyőrségi kórházban, illetve ezrede nevelőintézetében látott el lelkési feladatokat. Hónapokon át beteg volt, így a vád, hogy csatlakozott a forradalmi párthoz, csak feltételezésen alapult, mivel ő több, e párthoz tartozó személlyel beszélő viszonyban volt. Kocsisst tehát köszvényes jobb lába és hallgatása (nem vallotta be, hogy a forradalmi hadügyminisztériumhoz fordult) megmentette a felelősségre vonástól. A kassai cs. kir. hadbírótság határozata szerint 1848/49-ben mindvégig kötelességtudóan viselkedett és nem vett részt a felkelésben.¹²²

1851. március 2-án Martin Schuller morva-sziléziai főpap arról tudósította a Kassai egyházmegyét, hogy Kocsiss jobb lábának ízületei, valamint szalagjai nincsenek rendben, ráadásul megfázott, így kórházban kezelik. Az orvos szerint nem tudják meggyógyítani, mert ízületei mellett a jobb lába olyan merev, hogy segítség nélkül nem képes felkelni. A katonai orvosi felülvizsgálati bizottság február 26-án rokkanttá nyilvánította és nyugdíjazta. Kérte, vegyék figyelembe kiváló erkölcsi viseletét és papi méltóságának teljesen megfelelő életmódját, 23 éves, a tábori lelkipásztorkodás valamennyi ágára kiterjedő, éppannyira kiváló, mint fáradságos szolgálatát, és lehetőség szerint ruházzák fel egy meg-

¹¹⁷ Czizler Ignác (1793–1857): magyarországi tábori főpap. *Zakar* 1999. 125–126. o.

¹¹⁸ Madarassy Miklós (1802–1873): 1849. április 10-től Kassa térparancsnoka és a helyi véstörvényészék elnöke. *Bona* 2000. 488. o.

¹¹⁹ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1849–1850-902. 400. fol.

¹²⁰ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1849–1850-902. 399. fol.

¹²¹ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1849–1850-902. 413–414. fol.

¹²² HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírótság, 1849–1850-902. 420–421. fol.

felelő javadalommal. Válaszul Kunszt József püspök Kocsisát április 22-én Erdőbényére küldte plébános-helyettesnek.¹²³ Kocsiss 1882-ben bekövetkezett nyugalmomba vonulásáig Erdőbényén volt adminisztrátor, majd plébános.¹²⁴

Szintén Kassán igazoltatták Christ (Christ) Ferenc (1802–1867) munkácsi várlelkészt is. Ő 1849. október 23-án nyújtotta be igazoló iratát a kassai cs. kir. hadbírósnak. Úgy vélte, igazolta ártatlanságát. Igaz, hogy 1848 októberében, miután a vár a magyarok oldalára állt, várlelkészi hivatalában maradt – írta –, mivel egyházközségét abban a nehéz helyzetben nem akarta vizsgálat nélkül hagyni. Amint átlátta, hogy kötelességtudó állampolgárként nem felelhet meg a forradalmi kormány rendeleteinek, megpróbálta áthelyeztetni magát a szatmári egyházmegyébe, de nem járt sikerrel. Így maradnia kellett, de mivel császári csapatok nem maradtak a várban, így csak a kórházat látta el, ahol viszont több császári katona is lábadozott. Amennyire a terrorizmus lehetővé tette, igyekezett a jó érzelmeket ápolni. Minden olyan lelkészi szolgálatot elkerült, ami a forradalmárok számára hasznos lehetett volna, noha a lelkészeknek ezt kötelességüké tették. Ő csak a kórházban szolgált, ahol a császári katonák mellett honvédek is ápoltak. Nem tett esküt a lázadókra és nem hozta nyilvánosságra a függetlenségi nyilatkozatot.¹²⁵

1849. október 21-én a kassai katonai kerület parancsnokságának benyújtott igazolásában is ártatlanságát bizonygatta. Munkács várának 1848. október 22-én történt átadását követően ő magán szállásán a várban, a cs. kir. helyőrségi kórházban, valamint a palánkai plébánia közösség lelki gondozásával foglalkozott. Miután valamennyi császárhű tiszti és hivatalnok december 23-át követően lemondott, mivel vonakodtak letenni az esküt, amelyet a felkelők megköveteltek tőlük, ő is törekedett arra, hogy áthelyeztesse magát a szatmári egyházmegyébe, amint a mellékelt hat irat bizonyítja, mert átlátta, hogy a lázadók követeléseinek az állam hű szolgáljaként nem felelhet meg. 1849. február 7-én a lázadók parancsnoksága által követelt eskü letételétől megkímélték, és a mai napig hivatalában maradt. Hivatkozott az igazolásaira is: Linczy József szatmári püspöki helynök igazolta, hogy át akarta helyeztetni magát a túrterebesi, illetve a rónaszéki plébániára. Császári érzelmeit bizonyította Fejérváry István Bereg megyei és Markovics Antal máramarosi császári biztos, több község elöljárója és a munkácsi plébános és saját hívei is. Ki is állították neki az igazolást arról, hogy 1848/49-ben mindvégig kötelességtudóan viselkedett és a felkelésben nem vett részt.¹²⁶

A hadbírósgot azonban ebben az esetben alaposan félrevezették. Christ – vallomásának megfelelően – szerepelt a várőrségről 1849. február 8-án postázott kimutatásban.¹²⁷ 1849. március 2-án jelentette Mezőssy Pál munkácsi várparancsnok a hadügyminisztériumnak, hogy „a várőrség lelkesítésére Christ Ferenc váráldor leginkább közremunkálkodott”.¹²⁸ 1849. március 15-én ő tartotta a városban élő katolikusok számára az ünnepi misét.¹²⁹ Az évforduló emlékére egy „Szabadság-fát”, azaz egy hársfát is ültettek a felső-

¹²³ AACass Personalia cleri dioecesaní, Kocsiss János 1851:594.

¹²⁴ *Hišem* 2006. 129. o.

¹²⁵ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírósnak, 1849-1850-1015. 156–158. fol.

¹²⁶ HL Abszolutizmus kori iratok, Kassai cs. kir. hadbírósnak, 1849-1850 1015. 159–167. fol.

¹²⁷ *Solymosi* 2013. 104. o.

¹²⁸ MNL OL H 75 Iktatókönyv. 9. k. 1849:5157.

¹²⁹ *Lehoczky* 1899. 85. o.

vár egykori lakótornyának romjain.¹³⁰ 1849. április 4-én Mezősy Pál várparancsnok Christ Ferenc fizetésemelési kérelmét terjesztette fel a hadügyminisztériumnak.¹³¹ A válasz szerint méltányolták Christ kérését, és „a hadlelkészek fizetését tárgyzó” rendeletet rá is kiterjesztették, így fizetését 50 ft/hó-ra emelték.¹³² Ami a plébániai áthelyezést illeti, szokás szerint a régóta szolgáló tábori papokat plébánosként visszavette korábbi egyházmegyéjük, ahonnan korábban ideiglenesen elbocsátották őket. A hadbírósnak benyújtott iratokban nincs szó arról, hogy az áthelyezési kérelemre politikai okokból került volna sor. Ezek a források bizonyítják, hogy a munkácsi várlelkész hűséges volt a szabadságharc ügyéhez, még akkor is, ha a megtorlás időszakában úgy döntött, hogy – tekintettel a forradalom támogatóira kiszabandó ítéletek miatt – letagadja forradalom alatti tevékenységét. A szabadságharc leverését követően Christ elhagyta a tábori püspökséget, felsőschönborni¹³³ plébános-helyettesként, az 1860-as években plébánosként, majd esperes-plébánosként szolgálta híveit.¹³⁴

A kassai hadbírótság elé állították Opriss János (1804–1865) bártfalvai¹³⁵ görög katolikus papot fegyver és forradalmi proklamációk rejtegetésének vádjával. Ítéletéről nincs adatunk, de ő maga írta le püspökének letartóztatása előzményeit. Eszerint 1853. március 21-én, délután 3 óra körül parókiáján két csendőr jelent meg, akik házkutatást akartak nála tartani, és „illetlen hangon” fegyvereket követeltek tőle. Mint Opriss leírta, „ártatlannak érezvén magamat, teljhatalmat adék nekik a házmotozásra, mire az egyik a helység jegyzőjével a házpadjára ment, ahol a vasszegekkel beszélgetett stukatori motozás alatt holmi dirib-darab forradalmi hírlapokra s mintegy 16 golyóra akadt... Ezen történet következtében az itt szállásoló Csendőrség engem a legborzasztóbb vádakkal terhelt, a kassai haditörvényszék előtt”.¹³⁶

Összefoglalás

Forrásaink zömét a kassai cs. kir. hadbírótság hivatalos iratanyaga tette ki, melynek alapján elsősorban arra következtethetünk, hogyan látta a bíróság, illetve a hadbíró a hivatalos eljárás keretei között a vádlottak ügyét. Ezt az anyagot igyekeztünk az 1848/49-es forradalom és szabadságharcra vonatkozó egyéb forrásokkal és feldolgozásokkal összevetni. Jekelfalusy királyhú püspök volt, még akkor is, ha részt vett a feloszlott országgyűlés üléssein, és 1848/49-ben kapcsolatban állt az ország forradalmi vezetőivel. Esetében a vizsgálat főként Franz Schlik cs. kir. tábornok elfogult bejelentésének lehetett a következménye, illetve annak, hogy a bécsi politikusok meg voltak győződve Kossuthpárti beállítottságáról. Más volt a helyzet Pákh Mihály és Ernst Klein evangélikus püspökökkel, akik a szabadságharc határozott híveiként valóban rászolgáltak a korabeli törvények és rendeletek értelmében a halálbüntetésre.

¹³⁰ Solymosi 2013. 106. o.

¹³¹ MNL OL H 75 10. k. 1849:9084.

¹³² MNL OL H 75 1849:9853.

¹³³ Ma Verhnyij Koropec (Felsőkerepec), Ukrajna.

¹³⁴ Szatmári egyh. 1904. 443. o.; Zakar 1999. 125. o.

¹³⁵ Ma Dorobratovo, (Drágabártfalva), Ukrajna.

¹³⁶ Bendász 1997. 120–121. o.

A halálra ítélték esetében a cselekmények minősítése felségárulás, és – a késői jozefinizmus szellemében – gyakran súlyosbító körülményként értékelte a hadbíró, hogy a lelkész „visszaélt” hivatalával, azaz nem szolgálta az állam érdekeit. Ezeket az ítéleteket azonban nem hajtották végre, hanem kegyelem útján mérsékeltek. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy más vádlottakon ne hajtották volna végre a halálos ítéletet, hiszen 1850. február 15-én végezték ki például Istók Imre szolgabíró egy császári katona meggyilkolása miatt.¹³⁷ Gyakran maga Karl Boeser hadbíró százados készítette el a kegyelmi kérvényt, miközben néhány nappal korábban, a votum informativum (hadbírói előterjesztés) írása kapcsán még nem tudott enyhítő körülményekről. Ez természetesen felveti az ítéletek politikai befolyásolásának lehetőségét. Alexander Bach – a nemzetközi felháborodás hatására – már 1849. október 26-án sürgette a halálos ítéletek végrehajtásának felfüggesztését. Ugyanő 1850. január végén már a magyarországi politikai perek befejezését is szükségesnek látta, s a minisztertanács és Haynau közötti feszültség végül utóbbi menesztéséhez vezetett. Az utolsó – kizárólag 1848–1849-es cselekményekért végrehajtott – kivégzésre 1850. július elején került sor, tehát Haynau menesztését követően ezeket az ítéleteket már nem hajtották végre. Mivel a kassai cs. kir. hadbírószámon számos ítélet ezt követően született meg, így a halálos ítéletek végrehajtásának nyilván politikai akadályai is voltak.¹³⁸

Fegyveres felkelés támogatásáért, toborzásért, a honvédek barátságos fogadásáért, felségsértő beszédekért, a magyar kormány rendeleteinek kihirdetéséért és magyarázatáért néhány év várfogságot szabott ki a bíróság. Itt a kulcskérdés a magyar „terrorizmus” értékelése, tehát annak bizonyítása volt, hogy a vádlott nem kényszer hatására, hanem saját elhatározásából támogatta a felkelőket. Az igazoló eljárások túlzott terheket róttak a kassai hadbírószágra, ráadásul nem is mindig szűrték ki a szabadságharcban szerepet játszott személyeket, amint ezt két tábori pap, Kocsiss János és Christ Ferenc esete mutatta. Végezetül nyilvánvaló a felelősségre vont lelkészek esetében a területi elv érvényesülése is. Távolsági hadbírószákok csak kivételesen vizsgálták a Felső-Magyarország keleti területén elkövetett cselekményeket. Ezzel magyarázható a görögkatolikus és az evangélikus vádlottak viszonylag magas száma. Az elítéltek amnesztiával szabadultak és – noha a kormány kezdetben akadályozta elhelyezkedésüket, illetve azt, hogy önálló plébániát kaphassanak – többnyire visszatértek lelképásztori munkájukhoz.

¹³⁷ *Magyar Hírlap*, 107. sz. (1850. március 20.) 451. o.

¹³⁸ *Hermann* 1999. 88., 113–119. o.

BIBLIOGRÁFIA

- Adriányi* 2009. *Adriányi Gábor*: A Bach-korszak katolikus egyházpolitikája 1849–1859. [Budapest,] 2009.
- Andics* 1965. A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben. III. k. Szerk. *Andics Erzsébet*. Budapest, 1965.
- Barczy – Somogyi* 1986. *Barczy Zoltán – Somogyi Győző*: A szabadságharc hadserege. [Budapest, 1986.]
- Bendász* 1997. *Bendász István*: Az 1848–49-es szabadságharc és a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye. Ungvár, 1997.
- Bona* 1998. *Bona Gábor*: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–III. k. Budapest, 1998.
- Bona* 2008. *Bona Gábor*: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–II. k. Budapest, 2008.
- Bona* 2000. *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Budapest, 2000.
- Csohány* 2010. *Csohány János*: Leo Thun protestáns egyházpolitikája. In: A protestáns pátenés és kora. Tanulmányok és források a pátenesharc 150. évfordulója alkalmából. Szerk. *Baráth Béla Levente* és *Fürj Zoltán*. Debrecen, 2010. 19–30. o.
- Gyűjteménye 1849. Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott Legfelsőbb Manifesztumok és Szózatoknak, valamint a cs. kir. hadsereg főparancsnokai által Magyarországon kiadott Hirdetményeknek. I–II. füzet. Buda, 1849.
- Heindl* 1972. *Heindl, Waltraud*: Die Wiener Nuntiatur und die Bischofsernennungen und Bischofsenthebungen in Ungarn 1848–1850. *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 24. (1971–1972) 400–432. o.
- Hermann* 1932. *Hermann Eged*: A magyar katolikus papság az osztrák katonai diktatúra és az abszolutizmus idejében. Gödöllő, 1932.
- Hermann* 1973. *Hermann Eged*: A katolikus egyháztörténete Magyarországon 1914-ig. München, 1973.
- Hermann* 1999. *Hermann Róbert*: Megtorlás az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után. [Budapest, 1999.]
- Hermann* 2016. *Hermann Róbert*: Az 1849–1850. évi megtorlás. Az elvek és a gyakorlat. In: Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai. Szerk. *Kedves Gyula*, *Pelyach István*. Budapest, 2016.
- Hišem* 2006. *Hišem, Cyril*: Košické presbytérium (1804–2006). (Dejiny Košického arcibiskupstva VI.) [Prešov, 2006.]
- Hőgye* 2002. Zempléni históriák. S. a. r. *Hőgye István*. Miskolc, 2002.
- Horváth* 1872. *Horváth Mihály*: Magyarország függetlenségi harczának története 1848 és 1849-ben. II. k. Pest, 1872.

- Kertész* 2002. *Kertész Botond*: Evangélium és szabadság. Az evangélikus egyház Magyarországon 1848–49-ben. Budapest, 2002.
- Kumlik* 1998. *Kumlik Emil*: A szabadságharc pozsonyi vértanúi. Pozsony, 1998.
- KLÖM XIV. Kossuth Lajos Összes Munkái XIV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. IV. Kossuth Lajos 1848/49-ben. Második rész 1849. január 1 – április 14. S. a. r. *Barta István*. Budapest, 1953.
- Lehoczky* 1899. *Lehoczky Tivadar*: Bereg megye és a munkácsi vár története 1848–49-ben. Munkács, 1899.
- Lehoczky* 1907. *Lehoczky Tivadar*: Munkács város új monográfiája. Munkács, 1907.
- Lex. kat. k. Pašteka, Július s autorským kolektívom (spolu): Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava, 2000.
- Meszlényi* 1970. *Meszlényi Antal*: A magyar hercegprímások arcképsorozata. Budapest, 1970.
- Molnár* 2014. *Molnár Ferenc*: A Munkácsi Egyházmegye 1848–1849-ben. Tanulmányok és kronológia. Nyíregyháza, 2014.
- Plath* 1860. *Plath, J[ohannes]*: Kaschauer Chronik. Ausführliche Geschichte der königlichen Freistadt Kaschau seit ihrem Ursprungs des 7. Jahrhunderts Kaiser Heraclius Zeitepoche (610–641) bis zum Programme der feierlichen Begrüssung des ersten Locomotivs im Kaschauer Bahnhofe. Kassa, 1860.
- Sarnyai* 1999. *Sarnyai Csaba Máté*: Források a szekularizációs törekvések 1848 végi püspökkari értékeléséhez. In: Fiatal egyháztörténészek írásai. Szerk. *Fazekas Csaba*. Miskolc, 1999. 114–148. o.
- Schem. Munk. 1843. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis pro anno Domini MDCCCXLIII. Cassoviae, d. n.
- Solymosi* 2013. *Solymosi József*: Forradalom és szabadságharc Északkelet-Magyarország 1848–1849-ben. Budapest, 2013.
- Steier* 1937. *Steier Lajos*: A tót nemzetiségi kérdés 1848–49-ben. I–II. k. Budapest, 1937.
- Szatmári egyh. 1904. A szatmári püspöki egyházmegye jubileumi emlékkönyve fennállásának századik esztendejében. (Schematismus centenarius.) 1804–1904. Szatmárnémeti, 1904.
- Szinnyei* I–XIV. *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. k. Budapest, 1891–1914.
- Tutkó* 1861. *Tutkó József*: Szabad királyi Kassa városának történelmi évkönyve. Kassa, 1861.
- Zakar* 1999. *Zakar Péter*: A magyar hadsereg tábori lelkészei 1848–1849-ben. Budapest, 1999.

RÖVIDÍTÉSEK

AACass Kb	Arcibiskupský archív v Košiciach (AACass – Archivum Archidioecesis Cassoviensis) Kosišické biskupstvo (Kb)
EPL	Esztergomi Prímási Levéltár
HL	Hadtörténelmi Levéltár
MNL OL H	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára 1848/49-i minisztériumi levéltár
H 75	Hadügyminisztérium, általános iratok
ÖStA HHStA	Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof-, und Staatsarchiv
ÖStA Kr AAF	Österreichisches Staatsarchiv Kriegsarchiv, Wien, Archiv des Apostolischen Feldvikariates

Péter Zakar

CATHOLIC PRIESTS AND PROTESTANT PASTORS IN FRONT OF THE ROYAL
AND IMPERIAL COURT-MARTIAL IN 1849–1854

(Abstract)

The research article introduces the court processes against priests in Kosice based on the remained records of the royal and imperial court-martial of Kosice. In the cases of those who were sentenced to death the crimes were qualified as high treason, and – based on the principles of the late Josephinism – it was considered to be an aggravating circumstance by the court-martial that clerics “overrode their commission”, that is, they did not serve the interests of the state. For supporting armed insurrection, recruitment, friendly welcome of rebel soldiers, lese-majesty speeches and the proclamation of the decrees of the Hungarian revolutionary government, the court sentenced them to a few years of imprisonment. Here the key question is the evaluation of Hungarian “terrorism”, that is, to prove the fact that the accused did not support the rebels under pressure, but on his own decision.

Péter Zakar

KATHOLISCHE PRIESTER UND PROTESTANTISCHE GEISTLICHE VOR DEM
K. K. KRIEGSGERICHT ZU KASSA (KASCHAU) IN DEN JAHREN 1849–1854

(Resümee)

Die Studie stellt aufgrund des erhalten gebliebenen Aktenmaterials des k. k. Kriegsgeschichtlichen Gerichts zu Kassa (Kaschau) die gegen Geistliche in Kassa durchgeführten Verfahren vor. Bei den zum Tode Verurteilten war die Einstufung der Handlungen Hochverrat, und das Schiedsgericht sah – im Geiste des späten Josephinismus – die Tatsache, dass der Geistliche sein Amt „missbraucht“ habe, das heißt nicht den Interessen des Staates diene,

oft als erschwerenden Umstand an. Das Gericht verhängte für die Unterstützung oder Organisation bewaffneter Aufstände, den freundlichen Empfang der Honvéds, majestäts-beleidigende Sprache und die Verkündung sowie Erklärung der Verordnungen der ungarischen Regierung eine Festungshaft von einigen Jahren. Die Schlüsselfrage hier war die Bewertung des ungarischen „Terrorismus“, also der Beweis dessen, dass der Angeklagte die Aufständischen nicht unter Zwang, sondern aufgrund seiner eigenen Entschlossenheit unterstützte.

Péter Zakar

DES PRÊTRES CATHOLIQUES ET DES PASTEURS DEVANT LE TRIBUNAL MILITAIRE
IMPÉRIAL-ROYAL DE CASSOVIE, 1849–1854

(Résumé)

L'étude présente les procédures engagées contre les prêtres et les pasteurs à Cassovie sur la base des documents conservés du tribunal militaire impérial-royal. Les condamnés à mort étaient accusés de crime de lèse-majesté. Dans l'esprit du josphisme tardif, le tribunal militaire a souvent évoqué « l'abus de pouvoir » de ces hommes contraire aux intérêts de l'État, ce qui était considéré comme une circonstance aggravante. Ceux qui étaient accusés de soutien à la révolte armée, de recrutement, d'accueil aimable réservé aux soldats, de discours de lèse-majesté, de proclamation et d'explication des décrets du gouvernement hongrois furent condamnés à la détention dans une enceinte fortifiée pour quelques années. La question clé était l'appréciation du « terrorisme » hongrois, c'est-à-dire prouver que l'inculpé soutenait les insurgés de sa propre volonté et qu'il n'agissait pas sous la contrainte.

Петр Закар

КАТОЛИЧЕСКИЕ СВЯЩЕННИКИ И ПРОТЕСТАНТСКИЕ ПАСТЫРИ ПЕРЕД
ИМПЕРАТОРСКИМ И КОРОЛЕВСКИМ ВОЕННЫМ СУДОМ В КОЩИЦЕ
С 1849 ПО 1854-ИЕ ГОДЫ

(Резюме)

Статья, основанная на письменном материале документов императорского и королевского военного суда представляет судебные процедуры против священников, которые происходили в г. Кашша. В случае приговорённых к смертной казни, их действия были квалифицированы как предательство Его величества, и – в духе позднего Иосифизма – военный суд часто расценил какотягчающие обстоятельства, что священник «злоупотреблял» своим положением, а именно не служил интересам государства. При оглашении приговора о заключении на несколько лет в крепость суд объяснил вынесение приговора за поддержку восстания, вербовку, дружеский прием рядовых, оскорбительные речи Его величества, оглашение и объяснение постановлений венгерского правительства. Ключевым вопросом являлась оценка венгерского «терроризма», то есть доказание того, что обвиняемый поддерживал повстанцев ненасильно, а по собственному убеждению.